

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ РАДІОТЕХНІКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

Анотація. У статті розкрито основні шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх радіотехніків у процесі вивчення фахових дисциплін.

Ключові слова: навчання, пізнавальна діяльність, активність, активізація.

Аннотация. В статье раскрыты основные пути активизации учебно-познавательной деятельности будущих радиотехников при изучении специальных дисциплин.

Ключевые слова: обучение, познавательная деятельность, активность, активизация.

Annotation. The basic ways of activization of educational and cognitive activity of the future radiotricians are exposed at the study of the special disciplines in this article.

Keyword: straining, cognitive activity, activity, activization.

Актуальність. Підвищення якості професійної освіти шляхом активізації пізнавальної діяльності студентів постійно здійснюється у процесі вивчення різних дисциплін, тому проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів завжди була й залишається актуальною. Активізація навчально-пізнавальної діяльності полягає у цілеспрямованій діяльності викладача з метою розробки й застосування такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, що сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчості, самостійності в одержанні знань, формуванні вмій і навичок, використання їх на практиці [1, с. 81].

Суперечності між потребами саморозвитку, самоактуалізації й можливостями освіти вимагають побудови певних стосунків між суб'єктами навчального процесу, що сприяли б формуванню позитивної мотивації до вивчення даної дисципліни, підвищення якості знань.

Проблема розвитку пізнавальної активності постійно була у центрі уваги науковців, оскільки її успішне розв'язання дає можливість суттєво

підвищити ефективність, результативність та якість навчально-виховного процесу. Психологічні аспекти висвітлені у працях Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, О.М. Леонтьєва, А.М. Матюшкіна, С.Л. Рубінштейна, Н.Ф. Талізінної та інших. Дидактичні й гносеологічні аспекти активності навчально-пізнавальної діяльності проаналізовані у дослідженнях Л. П. Арістової, С. П. Величка, А. І. Павленка, Б. І. Коротяєва, І. Ф. Харламова, Т. І. Шамової та інших. Активізація мислення учнів у контексті проблемного навчання розглядається у працях І. Я. Лернера, М. І. Махмутова, В. І. Лозової, А. М. Матюшкіна та інших. Проблема управління активною навчально-пізнавальною діяльністю висвітлена у роботах П. С. Атаманчука, Б. І. Коротяєва, В. І. Лозової, В. О. Онищука, Т. І. Шамової та інших. Внутрішні стимули активності в навчанні розглядали Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, Н. М. Зверєва та інші.

Науковці вважають, що сформувати у студентів вміння самостійно здобувати знання, розвивати й удосконалювати розумові здібності можна тільки тоді, коли студентам буде зрозумілий та доступний матеріал, з'явиться постійний інтерес до навчання.

Метою статті є розкриття особливостей процесу активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання – цілеспрямований педагогічний процес організації й стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності учнів з оволодіння науковими знаннями, вміннями й навичками, розвитку творчих здібностей, світогляду, морально-естетичних поглядів і переконань[4, с. 149].

Відображаючи всі істотні властивості педагогічного процесу (двосторонність, спрямованість на всебічний розвиток особистості, єдність змістовної й процесуальної сторін), навчання має специфічні якісні відмінності. Будучи складним і багатогранним, спеціально організованим процесом віддзеркалення в свідомості студента реальної дійсності, навчання є специфічним процесом пізнання, керованим педагогом. Саме спрямовуюча

роль вчителя забезпечує повноцінне засвоєння студентами знань, умінь і навичок, розвиток їх розумових сил і творчих здібностей.

Пізнавальна діяльність – це єдність чуттєвого сприйняття, теоретичного мислення й практичної діяльності. Вона здійснюється на кожному життєвому кроці, у всіх видах діяльності й соціальних взаємин студентів (продуктивна й суспільно корисна праця, ціннісно-орієнтаційна й художньо-естетична діяльність, спілкування), а також шляхом виконання різних наочно-практичних дій у навчальному процесі (експериментування, конструювання, вирішення дослідницьких завдань тощо). Але тільки в процесі навчання пізнання набуває чіткого оформлення в особливій, властивій тільки людині, навчально-пізнавальній діяльності або навчанні.

Навчання завжди відбувається в спілкуванні й ґрунтується на вербально-діяльнісному підході. Слово одночасно є засобом вираження й пізнання суті явища, що вивчається, знаряддям комунікації й організації практичної пізнавальної діяльності студентів.

Навчання, як і будь-який інший процес, пов'язане з рухом. Воно, як і цілісний педагогічний процес, має задачну структуру, а отже, й рух у процесі навчання відбувається від вирішення одного навчального завдання до іншого, просуваючи студента по шляху пізнання: від незнання до знання, від неповного знання до повнішого й точнішого. Навчання не зводиться до механічної «передачі» знань, умінь і навичок, оскільки є двостороннім процесом, в якому тісно взаємодіють педагоги й студенти: викладання і навчання. Навчання є процесом, що базується на активності суб'єктів навчальної діяльності. Термін “*активність*” походить з латинської “*actives*”, що означає діяльний, енергійний, ініціативний. У педагогічному словнику за редакцією М.Д. Ярмаченка наводиться таке визначення: «активність» – 1) властивість організму і психіки, що залежить від зовнішніх та внутрішніх потреб; 2) властивість особистості, що виявляється в діяльному ініціативному ставленні до навколишнього світу й самої себе” [3, с. 21].

У структурі навчальної активності виділяються наступні компоненти:

- готовність виконувати навчальні завдання;
- прагнення до самостійної діяльності;
- свідомість виконання завдань;
- систематичність навчання;
- прагнення підвищити свій особистий рівень тощо.

З активністю безпосередньо поєднується ще одна важлива сторона мотивації навчання студентів - самостійність, пов'язана з визначенням об'єкту, засобів діяльності, її здійснення самим студентом без допомоги дорослих і вчителів. Пізнавальна активність і самостійність невіддільні одна від одної: як правило, більш активні й самостійні студенти; недостатня власна активність студентів ставить їх у залежність від інших і позбавляє самостійності.

Активізація, як управління активністю студентів, указує на спонукання студентів до енергійного, цілеспрямованого навчання, подолання пасивної і стереотипної діяльності, спаду й застою в розумовій роботі. Головна мета активізації – формування активності студентів, підвищення якості навчально-виховного процесу. Активізація пізнавальної діяльності студентів – це перехід до більш високого рівня активності й самостійності учнів у процесі навчання, що стимулюється розвитком пізнавального інтересу й відбувається завдяки удосконаленню методів та прийомів навчального процесу.

У педагогічній практиці використовуються різні шляхи активізації пізнавальної діяльності, основні серед них – різноманітність форм, методів, засобів навчання, вибір таких їх поєднань, що стимулюють активність і самостійність студентів. Найбільший ефект на заняттях дають ситуації, в яких студенти самі повинні:

- відстоювати свою думку;
- брати участь в дискусіях і обговореннях;
- ставити питання своїм товаришам і викладачам;
- рецензувати відповіді товаришів;
- оцінювати відповіді й письмові роботи товаришів;

- займатися навчанням тих, що відстають;
- пояснювати більш слабким студентам незрозумілі моменти;
- самостійно вибирати посильне завдання;
- знаходити декілька варіантів можливого вирішення пізнавальної задачі (проблеми);
- створювати ситуації самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних і практичних дій;
- вирішувати пізнавальні завдання шляхом комплексного застосування відомих їм способів вирішення.

У стимулюванні пізнавальної активності велику роль відіграє вміння викладача спонукати студентів до осмислення логіки й послідовності у викладі теми, що вивчається, до виділення в ній головних і найбільш істотних положень [5, с. 221]. Позитивний вплив в активізації розумової діяльності знань студентів у процесі усного викладу має прийом, що ставить їх перед необхідністю порівнювати, співставляти нові факти, приклади й положення з тим, що вивчалось раніше. Зокрема, К.Д. Ушинський указував на величезну роль порівняння в активізації пізнавальної діяльності учнів і вважав, що порівняння є основою будь-якого розуміння й мислення, що все в світі пізнається не інакше, як через порівняння.

У активному сприйнятті й осмисленні матеріалу, що вивчається, дуже істотне значення має вміння викладача надавати своєму викладу захопливий характер, робити його жвавим і цікавим. Велику роль у навчанні відіграє застосування принципу наочності: демонстрація картин, схем, малюнків, приладів, дослідів тощо. Не даремно К.Д. Ушинський указував, що вчитель, який претендує на розвиток розуму в дітях, повинен перш за все вправляти їх здібність до спостереження, вести їх від нерозчленованого сприйняття до цілеспрямованого й такого, що аналізує.

Студент ніколи не буде вивчати конкретну ситуацію, якщо вона надумана, не відображає реальної дійсності й активно не відтворює проблему, що не стосується його. І навпаки, інтерес різко зростає, якщо

матеріал містить характерні проблеми, що йому доводиться зустрічати, а деколи й вирішувати в повсякденному житті. Тут його пізнавальна активність буде обумовлена зацікавленістю в дослідженні даної проблеми, вивченні досвіду її вирішення.

У Антрацитівському технікумі радіоелектронного приладобудування (АТРП)у процесі викладання фахових дисциплін спеціальності «Конструювання, виробництво і технічне обслуговування радіотехнічних пристроїв» застосовуються методи проблемного навчання, дискусії, навчальні, ділові ігри (наприклад, «Перестрілка питаннями», «Своя гра», «Я технолог»), групові форми, індивідуальний підхід і диференціація навчання (розроблені різнорівневі пакети завдань), творчі завдання (складання технологічних і конструкторських документів). Комп'ютерна підтримка навчально-пізнавальної діяльності студентів збільшує можливості знаходження певної інформації, дозволяє швидко й аргументовано знаходити певні дані, а також підвищує інтерес студентів до навчання. Також свою роль у активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів технікуму відіграють мультимедійні лекції.

Поняття активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, дане М.Я. Ігнатенком, можна поширити й на студентів та викладачів АТРП „Активізація навчально-пізнавальної діяльності – це мобілізація вчителем (за допомогою спеціальних засобів) інтелектуальних, морально-вольових та фізичних сил учнів на досягнення конкретної мети навчання, виховання і всебічного розвитку школярів, на посилену спільну навчально-пізнавальну діяльність вчителя та учнів, спонукання до енергійного цілеспрямованого здійснення, подолання інерції, пасивності, стереотипних форм викладання та навчання ”[2, с. 21].

Проведене нами опитування серед студентів старших курсів АТРП спеціальності «Конструювання, виробництво і технічне обслуговування радіотехнічних пристроїв» показало, що чинниками, що посилюють мотивацію навчально-пізнавальної діяльності є:

- а) особистість викладача - 21 % опитаних;
- б) чіткість постановки цілей – 20 % опитаних;
- в) наявність заохочень - 59 % опитаних.

Безпосередній інтерес вчителя до викладання дисципліни, що проявляється у специфіці побудови його взаємин зі студентами, виявляється такими якостями як:

а) ерудиція вчителя, вміння висувати необхідні вимоги до студентів і послідовно ускладнювати пізнавальні завдання. Такі вчителі забезпечують у групі інтелектуальний настрій, залучають студентів до радості пізнання - 10 % опитаних;

б) захопленість предметом і любов до роботи, вміння спонукати студентів до пошуку різних вирішень пізнавальних завдань - 19 % опитаних;

в) доброзичливе ставлення до учнів, що створює атмосферу повної довіри, співчутливості. Все це сприяє тому, що можна спокійно подумати, знайти причину помилки, порадіти своєму успіху й успіху товариша тощо - 46 % опитаних;

г) педагогічний оптимізм — віра в студента, його пізнавальні сили, вміння своєчасно побачити й підтримати слабкі, ледве помітні паростки пізнавального інтересу й тим спонукати бажання дізнаватися, вчитися - 25 % опитаних.

Студенти також відмічають форми викладання, що стимулюють їх навчальну активність :

а) нестандартні (інтегровані заняття, уроки-спектаклі і т.д.) - 25 % опитаних;

б) змішані - 63 % опитаних;

в) стандартні - 12 % опитаних;

4. Більш цікавими формами семінарських занять є:

а) нестандартні (ділові ігри, тестування і т.д.) - 62 % опитаних;

б) змішані - 15 % опитаних;

в) стандартні (усне опитування, письмове опитування і т.д) - 23 % опитаних;

Висновки. Проведене нами дослідження особливостей активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення фахових дисциплін показав зростання вимог до професіоналізму викладача, що стосується питання технології навчальної діяльності студентів, особливостей взаємодії на рівні «викладач – студент». Активізувати навчально-пізнавальну діяльність можливо завдяки спрямуванню навчання не на догматичне засвоєння готових знань, а на їх активне отримання в процесі оперування ними для організації пошукової активності студентів у навчальній діяльності.

Було відмічено, що зниження рівня знань студентів більшою мірою пояснюється якістю уроків: шаблоном, одноманітністю, формалізмом, нудьгою. Педагоги Антрацитівського технікуму радіоелектронного приладобудування шукають різні способи «пожвавлення» уроку, залучення студентів до активної роботи, різноманітності форм пояснення нового матеріалу. Урок, як основна форма навчання і виховання, залишається традиційною формою навчального процесу, проте вимоги до його проведення зазнають суттєвих змін. Проте необхідно додати до уроку нестандартні, оригінальні прийоми для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів: їх доповнення і переробка, внесення пожвавлення, різноманітності, що підвищують інтерес, сприяючи вдосконаленню навчального процесу, що підвищує навчальну мотивацію студентів через захоплення й підвищення їх працездатності.

Література

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе. Контекстный подход [Метод. пособие] /А.А. Вербицкий - М. : Высш.шк., 1991. – 207 с.
2. Ігнатенко М.Я. Активізація пізнавальної діяльності школярів при вивченні математики / М.Я. Ігнатенко – К. : Генеза, 1987. – 50 с.
3. Педагогічний словник / ред.-упоряд. М.Д. Ярмаченко. - К. : Пед. думка, 2001. - 516 с.
4. Харламов И.Ф. Педагогика / И.Ф. Харламов - М. : Высшая школа, 1990. - 576 с.
5. Харламов И.Ф. Педагогика / И.Ф. Харламов – М. : Гардарики, 1999. – 520 с.